

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба рисолаи илмӣ Мансурзода Наргиса Мансур дар мавзуи “Ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстии хонандагони синфҳои ибтидоӣ тавассути адабиёти бачагона дар таълими забони тоҷикӣ”, ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 5.3.5.3. – Назария ва методикаи таълими забони тоҷикӣ пешниҳод шудааст.

Мавзӯ ва мундариҷаи диссертатсияи пешниҳодшуда барои дарёфти дараҷаи номзади илмҳои педагогӣ ба талаботи шиносномаи ихтисоси илмӣ 5.3.5.3. - Назария ва методикаи таълими забони тоҷикӣ мувофиқат мекунад.

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар даврони соҳибистиқоли маориф яке аз самтҳои афзалиятнок ва меҳварии давлатдорӣ мо маҳсуб ёфта, рушди илму маориф, таълиму тарбия, омӯзиши техника ва технологияҳои нав, тақвияти нерӯҳои зеҳнӣ ва ташаккули забони илмӣ дар мақоми авлавият қарор дорад. Дар робита ба ин масъала тарбияи ахлоқӣ дар руҳияи башардӯстӣ яке аз муҳимтарин ва волотарин масъалаҳои илми педагогика мебошад. Тарбияи ахлоқӣ-башардӯстӣ ба ташаккули инсон нигаронида шудааст, ки ба тамоми башарият новобаста аз миллат, нажод, дин, мақоми иҷтимоӣ бо муҳаббат ва эҳтиром муносибат мекунад. Мафҳуми башардӯстӣ барои халқи тоҷик аз ҷарғи асрҳо сарчашма гирифта, дар адабиёти оламшумули он мавқеи хоса дорад. Ғояҳои ахлоқӣ– башардӯстӣ ҳанӯз ҳазорсолаҳо дар тамаддуни халқҳои тоҷику форс арзи вуҷуд доштанд, ки дар тарбияи наслҳо аз андешаҳои баландмазмунӣ он то ҳол барои тарбияи насли наврас мавриди истифода қарор гирифтаанд, равшан инъикос гардидааст.

Адабиёти бачагона воситаи асосии ташаккули ҷаҳонбинӣ, меҳру муҳаббат ва хислатҳои неки инсонӣ дар зеҳни кӯдакон мебошад. Қайд кардан ба маврид аст, ки нақши асосии адабиёти бачагона дар тарбияи

ахлоқӣ -башардӯстӣ пеш аз ҳама ташаккули ҳисси ҳамдардӣ, худро ба ҷои дигарон гузоштан, дарки эҳсосоти дидаву шунида, шинохти некиву бадӣ, дарки дурусти рафтор ва ғайра мебошад.

Қобили қайд аст, ки унвонҷӯ Мансурзода Наргиса Мансур масъалаи мазкурро ба таври мушаххас ба санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ ва стратегияи соҳа, аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф”, Консепсияи миллии тарбия, Консепсияи миллии таҳсилот, “Стратегияи милли оид ба рушди маориф то соли 2030 (30 июни соли 2012), “Стандартҳои нави фанҳои зинаи ибтидоӣ, модули «Татбиқи муносибати арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстӣ дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ», Конвенсияи ҳуқуқи кӯдак ва дигар манобеи расмӣ пайванд дода, заминаҳои меъёрии онро ба таври илмӣ асоснок баён кардааст.

Унвонҷӯ Мансурзода Наргиса қайд мекунад, ки ғояҳои ахлоқӣ-башардӯстӣ ҳанӯз ҳазорсолаҳо дар адабиёти тоҷику форс арзи вучуд доштанд, ки дар тарбияи наслҳо аз андешаҳои баландмазмунӣ он то ҳол истифода бурда мешавад ва ин афкори башардӯстона то ҳанӯз кӯҳнагиро напазируфтааст.

Бо назардошти таҳлили назариявӣ ва омӯзиши масъалаи арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстии хонандагони синфҳои ибтидоӣ тавассути адабиёти бачагона дар таълими забони тоҷикӣ ва баррасии адабиёти марбут ба мавзӯ ба муаллиф имкон додааст, ки як қатор ихтилофот ва номукамалиҳоро дар ин самт муайян карда, мубрамияти мавзӯро дар он мебинад:

– гарчанде инсонгароёна намудани раванди таълим дар замони муосир яке аз ҳадафҳои асосии ислоҳоти низоми таҳсилот ба ҳисоб равад ҳам, моҳият ва механизми татбиқи он аз ҷониби муҳаққиқони соҳаи педагогика то ҳол дар сатҳи зарурӣ таҳқиқи худро наёфтааст.

– нақши адабиёти бачагона дар ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстии хонандагони синфҳои ибтидоӣ бо вучуди арзишманд буданаш ин неру то ҳанӯз пурра истифода нашудааст.

– бо вучуди он ки муҳаққиқон арзиши баланди адабиёти бачаго-
наро эътироф мекунанд, аммо дар шароити татбиқи муносибати
башардӯстона дар раванди омӯзиш баррасии методӣ ва мутобиқсозии
илмӣ ин андешаҳо то имрӯз нокифоя боқӣ мондааст.

– адабиёти бачагона метавонад ба ташаккули ҷаҳонбинӣ, эҳсосот
ва ҳолати равонии хонандагони синфҳои ибтидоӣ таъсири мусбат дошта
бошад, мутаассифона, паҳлуҳои педагогӣ ва равонии ин раванд дар
аксари таҳқиқотҳо ба таври кофӣ инъикос нагардидааст.

Мавсуф бо дарназардошти муҳимияти мавзӯ, набудани равиши
ҳамгиро, таҳлили муосир ва арзёбии илмӣ оид ба истифодаи адабиёти
бачагона дар ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстӣ дар хонандагони
синфҳои ибтидоӣ таҳқиқи мавзӯи мазкур- **«Ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-
башардӯстии хонандагони синфҳои ибтидоӣ тавассути адабиёти бачагона
дар таълими забони тоҷикӣ»**- ро ҳамчун самти асосии таҳқиқот интихоб
намудааст.

Навгони илмӣ таҳқиқот маҷмуи дастовардҳои назариявӣ
амалие мебошанд, ки барои рушди илми педагогика дар самти
ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстии хонандагони синфҳои
ибтидоӣ муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ аҳамияти хоса дорад.
Инчунин дар асоси натиҷаҳои ба даст омада бо дар назардошти
хусусиятҳои синнусолии мактаббачагони хурдсол муайян кардани
муҳтаво ва моҳияти арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстӣ барои омӯзгорони
синфҳои ибтидоӣ маҷмуи тавсияҳои методӣ таҳия ва пешниҳод гардид,
то ин ки имконияти беҳтар ба роҳ мондани тарбияи ахлоқӣ-башардӯстӣ
таъмин гардад.

Таҳқиқоти мазкур се марҳилаи асосиро дар бар мегирад:

Марҳилаи аввал - муқарраркунанда (2020–2021) ба таҳлили
назариявии масъала бахшида шуда, дар натиҷа, проблема, ҳадафи
таҳқиқот, вазифаҳои он ва фарзияи илмӣ муайян ва асоснок карда
шуданд.

Марҳилаи дуюм – ташаккулдиҳанда (2022–2023) - дар ин марҳила адабиёти бачагона ва нақши он дар ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстӣ дар синфҳои ибтидоӣ таҳлил шуда, модели озмоиши педагогӣ тарҳрезӣ ва дар амал татбиқ гардид. Методҳо ва воситаҳои гузаронидани озмоиши педагогӣ интихоб ва асоснок шуда, китобҳои дарсӣ ва матнҳои адабии дар онҳо истифодашаванда мавриди омӯзиши муфасссалу таҳлили назариявӣ ва амалӣ қарор гирифтанд.

Марҳилаи сеюм - ҷамъбасти (2024–2025). Дар асоси ҷамъбасти натиҷаҳои озмоиши педагогӣ хулосаҳои илмӣ тасдиқ гардида, матни ниҳони диссертатсияи илмӣ-таҳқиқотӣ таҳия ва омода гардидааст.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар он таҷассум меёбад, ки адабиёти бачагонаи тоҷик дорои мундариҷаи ғанӣ, пурмаъно ва мақоми бузурги ахлоқӣ-башардӯстӣ буда, дар равандҳои таълими забони тоҷикӣ дар синфҳои ибтидоӣ мақоми хос ва ҷойгоҳи устуворро ишғол менамояд. Таҳқиқот нишон дод, ки истифодаи ҳадафмандонаи ҷанбаҳои ахлоқӣ-башардӯстии адабиёти бачагона метавонад, ба ташаккули системавии арзишҳои ахлоқӣ дар хонандагони хурдсол мусоидат намояд.

1. Натиҷаҳои илмӣ бадастомада метавонанд дар таҳияи китобҳои дарсии сатҳи ибтидоӣ истифода шаванд, то ки дар онҳо ғояҳои тарбиявии ахлоқӣ-башардӯстӣ тавассути адабиёти бачагонаи тоҷик бо тарзи илмӣ ва методӣ инъикос ёбанд.

2. Маводи таҳқиқот барои таҳия ва такмили барномаҳои махсуси оmodасозии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ дар донишгоҳҳо ва муассисаҳои такмили ихтисоси кормандони соҳаи маориф хидмат карда метавонад.

3. Роҳандозии семинарҳо, машваратҳо ва барномаҳои таълимии иловагӣ барои омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ имконпазир гардида, имкони татбиқи таҷрибаи пешрафтаи тарбияи башардӯстӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ фароҳам меояд.

Дарачаи асосноккунии нуктаҳои илмӣ, хулоса ва тавсияҳо.

Аз ҷониби муҳаққиқ ба таври муфасссал таҳқиқотҳои анҷомдодаи олимони ватанию хориҷӣ оид ба ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстӣ дар хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар омӯзиши забони тоҷикӣ омӯхта ва таҳлил карда шуда, дар ҳамин асос нуктаи назари илмӣ мавсуф пешниҳод шудааст.

Асоси методологӣ ва назариявии таҳқиқот ягон шубҳаро ба вуҷуд намеорад, унвонҷӯ қобилияти хуби таҳлилу хулосабарориро дорост, ки ин аз дониши хуби назариявӣ доштани ӯ гувоҳӣ медиҳад. Пояи илмӣ таҳқиқот, татбиқи амалии он, методҳои таҳқиқот, анҷоми ҳар як давраи таҳқиқот давоми мантиқии яқдигар буда, ба талаботҳои қабулшуда нисбат ба кори илмӣ-таҳқиқотӣ ҷавобгӯ мебошанд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои диссертатсия бар асоси мутобиқати комили муқаррароти назариявӣ, методологӣ ва натиҷаҳои бадастомадаи таҷрибавӣ муайян мегардад. Дар раванди таҳқиқот тамоми қисматҳои назариявӣ ва таҷрибавӣ бо ҳам муқоиса ва арзёбӣ шуда, бо истифода аз усулҳои таҳлили муқоисавӣ, коркарди оморӣ ва арзёбии илмӣ хулосаҳои ниҳой ташаккул дода шуданд. Ҳамаи натиҷаҳои бадастомада фарзияи илмӣ таҳқиқотро пурра тасдиқ намуда, собит карданд, ки методологияи таҳиягардида дар мавриди татбиқи ҷанбаҳои тарбиявии адабиёти бачагона қобилияти амалии баланд дошта, метавонад дар ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстии хонандагони синфҳои ибтидоӣ нақши муассир бозад.

Натиҷаҳои озмоиши педагогӣ нишон доданд, ки истифодаи низоми методии пешниҳодшуда дар муҳити воқеии таълимӣ ба болоравии сатҳи маърифатӣ, рафторӣ ва арзишшиносии хонандагон мусоидат мекунад. Ин далелҳо, дар маҷмӯъ, сатҳи баланди эътимоднокии таҳқиқотро таъмин менамоянд ва асос медиҳанд, ки хулосаҳо ва тавсияҳои пешниҳодшуда дар амалиёти педагогӣ истифода ва татбиқ карда шаванд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Рисолаи илмӣ дар ҳаҷми 211 саҳифаи матни компютерӣ ба чоп расида, аз муқаддима, се боб, натиҷагирӣҳо аз ҳар боб, хулосаи умумӣ, 25 ҷадвал, 17 диаграмма, замимаҳо, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо ва феҳристи рӯйхати адабиёти истифодашуда (215 номгӯй) иборат мебошад.

Унвончӯ дар муқаддимаи диссертатсия аз нуктаи назари илмӣ дастгоҳи илмӣ диссертатсияро банду баст намудааст. Нуктаҳои назариявӣю методологӣ дар диссертатсия ҳамачониба матраҳ гардида, ба талаботи имрӯзаи ташкилу гузаронидани озмоиши педагогӣ мувофиқат мекунад. Инчунин дар муқаддима аҳамият ва мубраммияти мавзуи диссертатсия, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот, объект, предмети таҳқиқ, наwgониҳои илмӣ, инчунин аҳамияти назариявӣю амалии он, баргузориҳои марҳилаҳои таҳқиқот қорҳои озмоишӣ-таҷрибавӣ дар пойгоҳҳои таҳқиқоти таъсисдодашуда, баррасӣ гардидааст.

Боби якуми рисола—**“Асосҳои назариявӣ ва методологии ташаккули арзишҳои ахлоқӣ- башардӯстии хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар таълими забони тоҷикӣ”** номгузорӣ шуда, дар он ба масъалаҳои ташаккули арзишҳои ахлоқӣ- башардӯстии хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар таълими забони тоҷикӣ тавассути адабиёти бачагона вобаста ба истифодаи маҷмуи шароитҳои педагогӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бахшида шудааст. Натиҷаҳои таҳлил нишон медиҳанд, ки яке аз воситаҳои муассири ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстӣ дар кӯдакони синни хурдсол истифодаи матнҳои адабиёти бачагона мебошад. Адабиёти бачагона моҳияти тарбиявӣ, таърихӣ, этнографӣ дошта, тавассути шеърӯ таронаҳо, ҳикояҳо, достону афсонаҳо хонандагон бархурдор мегарданд ва дар худ сифатҳои ахлоқӣ-башардӯстиро ташаккул медиҳанд. Жанрҳои мухталифи адабиёти бачагона вобаста ба синнусолӣ бачагон интиҳоб қарда мешаванд ва хонандагон дар омӯзиши фанҳои ҳамгирои таълимӣ, аз ҷумла, забони тоҷикӣ, ки тарбияи ахлоқӣ-башардӯстонаи онҳо

тавассути афсонаю ҳикояҳо омӯзонида мешавад, ки аҳаммияти муҳимро хос мебошанд ва дар омӯзиш ва тарбияи ахлоқӣ, ватандӯстӣ, покӣ, некӣ ва башардӯстии хонандагони хурдсол адабиёти бачагона таъсири мусбат мерасонад.

Дар боби дуюм «Хусусиятҳои методии ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстии хонандагони синфҳои ибтидоӣ тавассути адабиёти бачагона дар таълими забони тоҷикӣ» увонҷу қайд мекунад, ки ворид намудани роҳу воситаҳои афзалиятноке, ки ба раванди ташаккули инкишофи шахсияти воқеан инсондӯст ва комил мусоидат мекунанд, дар низоми таҳсилот ва тарбияи башардӯстии насли наврас мавриди баррасӣ қарор дода шуданд. Ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстиро ҳамчун ҷузъи муҳими тарбияи ахлоқӣ таҳлил намуда, онро ҳамчун хислати асосӣ ва ҷудонашавандаи шахсият эътироф мекунад. Арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстӣ яке аз хусусиятҳои муҳими таркибии фарҳанги маънавии инсонро ташкил медиҳанд ва ҳамчун пояи инсонгароии ҷомеа дар шароити муосир арзёбӣ мегарданд. Дар ин боб роҳҳо, усулҳо ва воситаҳои методии ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстӣ дар таълими забони тоҷикӣ баррасӣ гардидааст.

Увонҷу Мансурзода Наргиса ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстиро раванди бисёрҷабҳа ҳисобида, ба чор унсури асосии сохторӣ тақия мекунад, унсури фаъолиятӣ, маърифатӣ, аксиологӣ (арзишшиносӣ) ва инфиродӣ

Дар боби сеюми рисола «Натиҷаҳои озмоиши ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстии хонандагони синфҳои ибтидоӣ тавассути адабиёти бачагона дар таълими забони тоҷикӣ» таъкид ба он карда мешавад, ки мундариҷаи дуруст интихобшудаи арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстӣ ба хонанда имкон медиҳад, ки на танҳо донишандӯзад, балки муносибат ва ҷаҳонбинии инсонпарварона эҳё гардида, дар раванди иҷтимоӣ шудан, арзишҳои умумибашарино ҳамчун меъёри рафтор қабул намояд.

Арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстӣ дар ҳоли ташаккулёбӣ зери таъсири маҷмуи омилҳо фарҳанги сиёсӣ, ҳуқуқӣ-иқтисодӣ, маънавӣ, омодагии ҷисмонӣ, таҷрибаи муоширати байнимиллӣ ва байнишахсӣ шакл мегиранд ва моҳияти воқеии худро пайдо мекунанд. Дар асоси натиҷаҳои бадастомада унвонҷӯ як силсила тавсияҳои методиро ҷиҳати тақвият бахшидан ба истифодаи арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстӣ тавассути адабиёти бачагона дар таълими забони тоҷикӣ пешниҳод намудааст.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ мазмуни асосии таҳқиқотро ифода карда, ба теъдоди 6 мақолаи илмӣ дар нашрияҳои илмӣ тақризшавандаи феҳристи тавсиянамудаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 6 номгӯй дар маҷмуаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ ба таърифи расидаанд. Мақолаҳо мазмуну муҳтавои рисолаҳо дар бар мегиранд.

Эрод ба рисолаи илмӣ ва фишурдаи он. Дар баробари дастовардҳои муҳими илмӣ таҳқиқоти анҷомдодашуда ва автореферати он аз камбудихо ори нест, ки зикри онҳо барои тақмили минбаъдаи рисола хеле муфид хоҳад буд. Аз ҷумла:

1. Хуб мешуд, агар дар боби дуоми рисола бо назардошти гуногунии адабиёти бачагона он ба жанрҳо ҷудо ва даврабандӣ карда мешуд.

2. Хулосаи боби якуми диссертатсия дар ҳаҷми кофӣ ифода наёфтааст ва мазмуни муҳтасари боби мақсурро ба пуррагӣ фаро гирифта наметавонад.

3. Дар рисола ва фишурдаи он қисме аз ҷумлаҳо ба таҳлили мантиқию услубӣ ниёз доранд.

4. Дар матни фишурдаи кор ва рисолаи илмӣ баъзе ғалатҳои техникую имлоӣ роҳ ёфтаанд, ки таҳриру ислоҳ мевоҳанд. Бояд қайд кард, ки камбудихои баёншуда ба ҳеҷ ваҷҳ арзиши илмӣю амалии диссертатсияро коҳиш намедиҳанд. Аз ин лиҳоз, диссертатсия таҳқиқоти ба анҷомрасида ҳисобида мешавад.

Диссертатсияи Мансурзода Наргиса дар мавзӯи “Ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстии хонандагони синфҳои ибтидоӣ тавассути адабиёти бачагона дар таълими забони тоҷикӣ” кори илмӣ ба таври мустақилона анҷомёфта мебошад, ки аз рӯйи сохтор тибқи талаботи муқарраршуда, омода гардидааст. Адабиёти истифодашуда ба масъалаи таҳқиқшаванда робитаи бевосита дорад. Диссертатсия аз рӯйи мазмуну муҳтаво ба ихтисоси интихобшуда пурра мутобиқат мекунад. Автореферат мазмун ва муҳтавои асосии рисолаҳо дар бар мегирад.

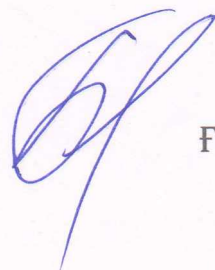
Хулоса, Диссертатсияи Мансурзода Наргиса Мансур дар мавзуи “Ташаккули арзишҳои ахлоқӣ-башардӯстии хонандагони синфҳои ибтидоӣ тавассути адабиёти бачагона дар таълими забони тоҷикӣ” кори ба итмомрасидаи илмӣ-таҳқиқотӣ буда, аз ҷониби муаллиф мустақилона ва дар сатҳи хуби илмӣ иҷро карда шудааст.

1. Нуқтаҳои илмӣ, натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ ва хулосаҳои рисолаи илмӣ дар мақолаҳо, аз он ҷумла дар нашрияҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки рӯйхати онҳо дар рисолаи илмӣ ва фишурдаи он дар ҳардидаанд, интишор шудаанд.

2. Рисолаи илмӣ ба талаботи Низомномаи намунавӣ оид ба Шурои диссертатсионӣ ва тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ гардидаанд, пурра ҷавобгӯ буда, муаллифи он Мансурзода Наргиса Мансур сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ, аз рӯйи ихтисоси 5.3.5.3 – Назария ва методикаи таълими забони тоҷикӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ

Номзади илмҳои педагогӣ,
дотсенти кафедраи психология
ва сотсиологияи идоракунии Академияи
идоракунии давлатии назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ғаниева Б.Ҷ.

Маълумот барои тамос:

734003. Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носиров 33
Тел: 904071600; E-mail:simin62@ihbox.ru

Имзои Ғаниева Б.Ҷ-ро тасдиқ менамоям.

Сардори раёсати кадрҳо, коргузори ва
корҳои махсуси Академияи
идоракунии давлатии назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Насурдинзода А. Н.

18.09.2026